

КРАЄЗНАВСТВО

СВЯТІ МІСЦЯ ЗЕМЛІ МОЄЇ

(Закінчення. Початок у попередньому номері).

У лавоно-складному куточку старого цвинтаря, під тіннями крилатих ясен, є муровані склепи. У двох із них покійся релігійні, які служили при старій церкві, – Григорій Якимович Флоріанський та Василь Антонович Моссаковский. Про цих духовних пастирів та їхнього попередника, місце поховання якого нам невідоме, розповідають церковні документи.

У 1764 – 1799 р. (більш ранні документи відсутні) настоятелем церкви в Хотині був протоієрей декан (благочинний) радзивилівський протоієрей Ігнатій Сіницький. Його дружина Олександра вродила 1764 – 1793 рр. 37 разів згадується як хрещена мати новонароджених у Хотині. У Ігнатія і Олександри були діти – Марія (у 1772 році вона була хрещеною матір'ю Івана, сина хотинського коваля Семена Очковського, разом з о. Петром Очковським), Андрій (1778 року, він був хрещеним батьком Степана, сина хотинського вчителя Федора Гацкевича), і син Лука, хрещений у Хотині 18.10.1775 р. (уже маючи 3 роки).

Помічником благочинного Ігнатія Сіницького були «адміністратори» – священники Василій Дублянський (з 1771 р.) і Леонтій Нешетковський – настоятель церкви у Коритному. Дяком у 1764 році був Іван Кожановський, а з 8.09.1764 р. дяком став Іван Дем'яновський, згадується його дружина Софія і дочка Марія. У 1778 році вчителем хотинської школи (двідашколом) був Федір Гацкевич (у документах згадується також його дружина Марія і новонароджений син Степан).

1780 – 1818 рр. священником був Григорій Якимович Флоріанський, рекомендований на цю посаду власником маєтку в Хотині і Полуничному воеводою чернігівським Францішком Ледухівським. Текст документу, виданий у Гданську 15 червня 1779 року настоятелю Хотинської церкви о. Григорію Флоріанському (переклад з польської мови зроблений Ігорем Свешніковим): «В установі Кременецьких міських актів переді мною, Михайлом з Модля Мольським, зарп'яженим міським урядником, з'явився особисто мені знайомий вельбний священник Григорій Флоріанський з одержання цих записів на церкву в с. Хотині («Хотин»), який ясновельможним Францішком Ледухівським з відписаною на червоному оplatку печаткою, підписом, з суцільним текстом, закінченим на сторінці другій, даних у Гданську і вписаних до міських книг старостинських повіту Кременецького датованих з таким текстом:

Ясновельможному його милості священнику Купряну Стецькому з милості Божої і Апостольської Столиці екзарху митрополіт Київської, Галицької і всієї Русі Луцькому і Острозькому єпископу, вельможному пану і добродію висловлюю належну пошану. Цим заявляю, що парафіяльна церква Пресвятої Діви Марії, що знаходиться у моїх спадкових маєтках у селі Хотині з Полуничним, у воеводстві Волинському у повіті Кременецькому в єпархії Луцькій і перебуває під керівництвом вельбного настоятеля священника Ігнатія Сіницького, підлягає моїй опіці; представляю пастирській любові і рекомендую уродженого Григорія Флоріанського, знаючи його з побожного життя і чесної поведінки, прошу, аби був хорощим настоятелем згаданої церкви і парафії. Усі справи адміністрування й усі обов'язки згідно з канонами і св. Таїнства для парафії моїх підданих скромно виконував. А через те, що ця церква досі не мала опису і окреслення надане, тому теперішню заявою і на вічні часи зі спадкоємцями моїми віддаю: перш за все сам цвинтар, на якому стоїть церква, мірочки від дороги і мосту, має у довжину 65 лківтв. Там же дзвіниця з фірткою і поле за церквою, на якому побудовано школу, від межі двірського лану до межі поля Сильвейстра Смоляра має ширини 135 лківтв, довжини такої ж, як і лан двірський до лсу. До цієї церкви належить сад, а за дорогою і мостом вулиця до плебанії, біля городу згаданого Сильвейстра, з резиденцією священника, з будинками і Сильварком, з городами, що за шириною дорівнюють полю, відданому хотинському орендари, довжиною 135 лківтв, з онокаттю на ободоні до прикопаного рову – у першій руці (у першій ділянці). У другій руці (ділянці) – поле над дорогою до Жабокрики і поміж громадськими полями до межі з одного боку Івана Хмарука, з другого боку – Грицька Бісора, такої ж довжини, як і поле, далі вздовж дороги на Жабокрику до Боратинської границі і шириною до границі, на два дні оранки. У третій руці (ділянці), поле над шляхом до Берестечка, ким користувався хотинський орендар, до межі десятиного поля, званого Пасовсове, яке Іван Хмарук засіяв; з другого боку – поле також до межі десятиного поля, яке засіяв Василь Фірчук, такої ж довжини, як і громадські поля, до Полуниченської границі. Болотну сіножат над річкою Ситенкою, що зветься Калиник, починається від садиби Фірчука і доходить до садиби Костюка, більш-менш на всім косарів. Місце на паску в лісі на зарослому клині між дорогою Смолярською і старим Бродівським шляхом, де раніше знаходилася паска священника, довжиною 50 лківтв і такої ж ширини. Біля паски нива, якою користувався Войтех Смоляр, над Смолярською дорогою, на два дні оранки, віддається згаданій церкві. Грунти, визначені і описані цією заявою, а також теперішнього настоятеля і його наступників-настоятелів цієї церкви врівознання греко-унатського звільню від усіляких двірських чиншів, свідчене, десятин, що накладаються на церковні землі, підвід і орендарських тягарів, дозволяючи вільно рубати дерева на дрова, і на будівлі на підставі квітів економа, вільно молоти на прохання настоятеля. А варити горілку і пиво з мірки збіжжя дозволяється на орендаторському котлі на двох оят і на оладник, тобто три рази на рік, заплативши

повинні забороняти. Зобов'язуюсь разом із своїми спадкоємцями утримати при цій постанові і свободах настоятеля згаданої церкви, які залишаються у єднанні з Римською Католицькою Церквою, а, як подку, записую обов'язок молитися в час Страшного Жертвоприношення і Святої Літургії раз на місяць за власника маєтку.

Настоятель має користуватися давними правами, дозволеними синодальними правилами згідно з канонами, без шкоди для підданих. Це все освідчу отримати на вічні часи. Власною рукою підписав. Дано у Гданську 15 червня тисяча сімсот сімдесят дев'ятого. На цьому документі підпис власною рукою ясновельможного пана власника маєтку з печаткою, відписаною на червоному oplatку – Францішек А. Ледухівський, воевода чернігівський (місце печаті). Це повідомлення у моїх службових присутності повністю записано до міських Кременецьких книг, з яких видана ця виписка з міською печаткою. Писано у Кременці Корнелій Гордзайовський (писар).

У 1780 році, 15 квітня, 28-рільний священник Григорій Флоріанський після закінчення риторичних наук у Володимирському училищі був направлений на приход у Хотин. Флоріанський мав польське шляхетство. Дружиною його була Анна, Гнатова дочка, яка у 1780 році була хрещеною матір'ю Федори, дочки Михайла Матвійчука і його дружини Агафії, у 1793 році – Марії, дочки Луки Пасника полуниченського і його дружини Анни, у 1791 році – Степана, сина Романа Денисюка, і його дружини Агафії, у 1793 р. – Марії, дочки тих же батьків. У Григорія і Анни Флоріанських були діти: Константин, хрещений у Хотині 11.05.1783 р. (хрещеними батьками були «його милість пан Францішек Стоцький і її милість пані Вікторина Зембровичова, жінка ловчого»; хрестив о. Яким Флоріанський, настоятель церкви у Хриничках), син Іван, хрещений у Хотині 19.08.1785 р. (хрещеними батьками були «його милість пан Іван Дрозд, секретар ради, і її милість пані Вікторина Зембровичова, жінка ловчого та їх милості Францішек і Юлія Стоцькі; хрестив о. Дем'ян Амброзович, настоятель церкви у Коритному»), син Павло, хрещений у Хотині 9.03.1788 року (хрещеними батьками були «його милість пан Йосиф Метельський зі своєю жінкою Марією»; хрестив о. Дем'ян Амброзович), дочка Олександра, хрещена у Хотині 18.05.1790 р. (хрещеними батьками були о. Дем'ян Амброзович, настоятель церкви у Коритному, і Марія Метельська; хрестив о. Стефан Літинський, настоятель церкви у Вовковик). А в 1796 році народилася дочка Марія.

З Григорієм Флоріанським працював дяк Миколай. У документах він згадується у 1788, 1789, 1790 рр. Тоді ж згадується його дружина Анна, син Вікентій, 1788 р.н., і дочка Марія, 1790 р.н.

У 1805 році, 15 травня, указом Волинської духовної консисторії дяком у Хотині був призначений син священника 17-рільний Павло Флоріанський. Праця на духовній ниві династії Флоріанських від батька до сина і від сина до онука сприяла їхньому духовному росту і взаємній підтримці. Про це яскраво свідчать записи, зроблені польською мовою, з яких ми довідуємося, що у Хриничках існувала церква в ім'я святого Михайла, настоятелем якої у 1780 році був о. Яким Флоріанський (батько Григорія Флоріанського). У 1780 році братчики цієї церкви почали будувати нову церкву, за записів неясно, що сталося зі старою, немає згадки про те, що її розібрали, а той факт, що до нової церкви довелось замовляти не лише ікони, але й антикис, можливо, кажує на те, що наприкінці 1770-х років церква згоріла. Братчики почали збирати гроші під час різних свят у Боремлі, Товпичині, Вичавках, Вербні, Дублянах, Новосілках. У економа хотинського, за сприяння сина о. Григорія Флоріанського, у 1780 і 1781 рр. було куплено понад 30 возів будівельного матеріалу на церкву, за що йому було заплачено 95 золотих. Розрахунки частково здійснювались через настоятеля хотинської церкви о. Григорія Флоріанського, частково через сина священника.

38 літ прослужив о. Григорій Флоріанський у Хотині і упокоївся в 1826 році, будучи всього 8 років за штатом. Поховали його у склепі, вхід до якого прикритий бетоном плитою з пам'ятним надписом та зображенням отці під час прийняття Святого Причастя сповідниками, грики яким вони розв'язують владу Святого Духа тут на землі. А поруч вічним сном спочиває матушка Анна Гнатівна, та, напевно, її мати – Олександра Сіницька, яка поспішно після смерті свого чоловіка жила з ними.

У церковних документах за 1810 рік згадується прізвище нового власника села, поміщика, генерала, графа Рейнгольда Гельштрома (у документах – Ельгештрома). У Хотині в цьому році нараховувалося 56 будинків і проживало 223 особи чоловічої статі і 235 жіночої.

У 1818-1847 рр. на парафії у Хотині був протоієрей Василь Антонович Моссаковский, 1794 року народження. У 29 років він направлений у це село і рівно 29 років священствував на парафії. Дружиною отця була Марія. У них були діти – Марія, 1819 р.н., Антон, 1821 р.н., Йосип, 1823 р.н., Анна, 1824 р.н., Іван, 1829 р.н., Петро, 1831 р.н., Михайло, 1836 р.н., Павло, 1838 р.н. Із церковних записів довідуємося, що о. Василь Моссаковский був зарп'яженим пастирем для людей і люблячим батьком для дітей. На своїй парафії він всюди підтримував порядок, дбав про красу храму Божого. Для своєї сім'ї побудував нову хату, стадоу та інші будівлі на церковній землі, дарований йому і його нащадкам на вічні часи новим власником села князем Станіславом Любомирським (у церковних документах Любомирський згадується уже в 1821 році. Дворів у цей рік у селі нараховувалося 62 і проживало по 249 осіб чоловічої і жіночої статі). Із о. Василем з 1826 року працював дяк Петро Мартинович Шлуцький, 20 літ, але вже в 1829 році згадується його дружина Марія.

Помер о. Василь Моссаковский 13 травня 1847 року. Поховали його на старому цвинтарі поряд з о. Григорієм Флоріанським у склепі. Надсклепна плита аналогічна плиті, що над о. Григорієм Флоріанським. Покоївся тут і матушка о. Василя Моссаковского – Марія.

КРАЄЗНАВСТВО

СВЯТІ МІСЦЯ ЗЕМЛІ МОЄЇ

Надія Андріана Мельник з Хотина давно вивчає історію свого села і всього Волинського краю, сформувала колекційний домашній музей старожитностей, збирала унікальні факти про Хотин та його православні традиції і на основі них написала й підготувала до друку книжку "Святі місця землі моєї". Уривок з цієї книжки пропонуємо увазі читачів "Прапора перемоги". Надія Андріана - давній автор нашої газети.

На пізденний захід від церкви в Хотині, під лісом, на полі старого наділу, яке належало тоді Корнієві Кундусу (родовід власників цього прізвища походить з Естонії) у XIX столітті був закладений новий цвинтар - 15 на 15 сажнів та обгороджений дерев'яним парканом. Кожен господар на той час повинен був закопати стовпчик і задилювати (закладати в пази) стінку чи дах, які йому належали, а якщо не мав матеріалу, то повинен був заплатити тому, хто це міг зробити.

Сьогодні цей цвинтар збільшився і має 168 метрів довжини та 87 - ширини. Він майже весь закладений могилами. Інші ходили між ними, адлялися в надмогильні написи, фотографії - і смуток огортає душу. Ще ніби недавно ці люди були поруч з нами, ще ніби недавно спілкувалися, а тепер відійшли по той бік загадкового світу і вже більше ніколи не повернуться до нас. Скільки ж тих людей тут? Такої цифри не знає ніхто. На старому цвинтарі вже багато могил зруйновано з часом, а хрести з них ще у Першу світову війну разом з цвинтарною огорожею спалили мадяри (використовували як паливний матеріал). Уцілило лише металеві та кам'яні хрести. Вони пережили всі війни, лихоліття і залишилися, як реліквія колицьких майстрів, на нашому цвинтарі в колекції надмогильних пам'яток, що зкопало більш як дві сотні літ.

На цих пам'ятниках старовини, під шаром моху ще можна розшифрувати написи, зроблені польською мовою в XIX ст. над похованнями поляків, тут можна відшукати могили євреїв, тут під хрестами вічним сном спочивають першопоселенці с. Гоноратки; тут покояться жителі с. Полуничного та хуторів, яких належало до Хотина аж 11.

Великий обсяг цвинтаря займають поховання Першої світової війни. Загальна цифра і поіменний список воїнів нам не відомі, лише з документів, виявлених у військово-історичному архіві Москви, ксерокопії і фотокопії яких були зроблені за сприяння генерал-майора Петра Захаровича Мельника, довідаємося про окремі одиничні поховання померлих від ран і хвороб у лазареті Хотина та похованих на загальному цвинтарі.

Так, у 1 лазареті 20-ї піхотної дивізії перебував на лікуванні і помер від ран 23.11.1916 року козак Сибірського козацького полку Олександр Венедиктович Верников із Сибірської губернії, селища Миролобово, станиці Поварівської. У списку за головного лікаря підписався надвірний радник. В іншому списку померлих від ран і хвороб у тому ж лазареті читаємо прізвище рядового 9 роти Василя Федоровича Коротова із Ставрополя. Помер від заваляння легень у лютому 1917 року. Список продовжує прізвище Миколи Максимовича Єршова з Вятського воєводства Слібидського повіту, Камської волості. Помер від перитоніту в лютому 1917 р. У цьому списку значиться і прізвище рядового командира зв'язку Володимира Миколайовича Ульянова. Був доставлений у лазарет невпритомний. Помер від набряку легень у лазареті дозор у авті за першим тижнем життя 1917 року читаємо прізвище козака Івана Афанасійовича Нехорошкова з Оренбурзької губернії, Кам'яно-Єзерської станиці. Помер 31 березня 1917 року від ран. Серед померлих від ран і хвороб у 2-му Оренбурзькому козацькому полку з 1 по 7 травня 1917 року є прізвище хорунжого Григорія Сергійовича Баранчикова з Оренбурзької губернії Липецької станиці. Список завірений дивізіонним лікарем 13 авділово штабу XI армії, корпусним лікарем 7-го кавалерійського корпусу дивізіонним лікарем. Цей згорблений перепис є, напевно, якоюсь сотою частиною всіх похованих і могила, вислана в 1941 році. Це був перший тиждень Великої Вітчизняної війни. У районі Грохова - Брода згинули тисячі солдатів фашистської частини, зокрема танкові колони. Аби хоч трохи позвільнити протанківку, наша армія завдавала численні поразки ворогові, зокрема танковим підрозділам. Так було і цього дня. Як розповідали очевидці, 25 червня над нашим військовим заставним пролетіли супротивницькі літаки, випускаючи ракети...

Продивлялася до цих поховань і могила, вислана в 1941 році. Це був перший тиждень Великої Вітчизняної війни. У районі Грохова - Брода згинули тисячі солдатів фашистської частини, зокрема танкові колони. Аби хоч трохи позвільнити протанківку, наша армія завдавала численні поразки ворогові, зокрема танковим підрозділам. Так було і цього дня. Як розповідали очевидці, 25 червня над нашим військовим заставним пролетіли супротивницькі літаки, випускаючи ракети...

випадку, який відбувся у білі німецькими падає у Хотин. Він довго минав чадом, німецькими вилетіли із скупного ставлення. Люди дивилися у небо - повітряні «Ласточки» то відлітали, а то й бігли - бувають! Наші літаки було підбито, він почав розпадатися, але ще зробив переворот, обминув хати і впаде на город, у якого Марфи Якимови Прокотчук, що жила поблизу церкви. Літак встиг вистрибнути з парашутом, але на малій висоті він не розкрився. Коли підбігли селяни, він ще дивав жорстоко поранений у голову, а з вух текла кров. Герой тут же помер. Документи люди забрали, але вони не зберіглися. Хотинці пригадують, що він був старшим лейтенантом ніби його звали Василем, а прізвище Федоров, був високого зросту, плечистий. Саме в цей момент через село проїжджали німці. Підбігли до літака, зафотографували, почали розганяти людей. У літчика за плечима була сумка, а в ній пістолет, компас, карта, квітерської форми близниця і одна кіпчена риба (чехи її називали). Німець дістав цю рибу, показав людям і сказав: «За що руси воюють, за яку оту рибу?»

А вже назавчор, коли все втихло і менше було свідків, чоловік Марфи Прокотчук поклав померлого літчика на підводу, відвез на цвинтар і поховав з лівої сторони при вході, поряд з могилами Першої світової війни.

Доповнилося поховання у Велику Вітчизняну війну - могилою коваляка. Так у статті, підготовленій до 45-річчя Перемоги В.Дзюбаком («Прапор перемоги» за 1990 рік), знаходимо нотатки про цього партизана та обставини, при яких він загинув.

...У ніч на 6 лютого 1943 р. були вислані дві диверсійні групи на відрзок Дубно - Рудня-Почаївська. Перша - на чолі з молодим сержантом Приходьком - повинна була встановити чотири п'ятдесятитоннаві мни уповільнювачі дії на ділянці Дубно - Верба, а друга - чотири такі ж мни на перегоні Верба - Рудня-Почаївська.

За донесенням інших розвідників, у селах Козині, Добринові, Жабокриках, Боратині, Пляшівці і в містечку Берестечку багато фашистських танків і в містечку розвідники не заходили, але, за словами місцевих жителів, німці там не було. Партизани вирішили перебазуватися в Хотин. О 16 годин батальйон вирушив туди. Через кілька кілометрів почули гул танків. Вияснилося, що йдуть вонч з Козина до Воківина. Коли заворочіли, партизани підійшли до дороги між Козинем і Воківинами, виставили по ходу маршру з обох боків заслони, і колона швидко перейшла дорогу.

Комісар і комбат на конях поскакали в сторону голови колони. Не встигли проскакати й поховали шляху, як побачили з боку Добринові скракий спалах, потім почули постріли з важких кулеметів. Браюко зупинив колону. Одночасно сніп вогню полетів у Теслюгі і Пляшаку, де стояв ворожий гарнізон. З Гляшівки фашисти почали обстрілювати Добринові.

Від заслони, куди ліше кілька хвилин тому направилися начштабу, прибув Михайло Чижуратов, який сповістив, що вбитий Миша Попов. На місці де загинув чиншати, знайшли тільки шмат кителя з орденом Червоної Зірки. Але викликана Половим артилерійська дупель допомогла партизанам швидко зорієнтуватися, вони обійшли Теслюгі з півночі і вивалилися з фашистського оточення.

Перегрівшись через напівзруйнований міст, народні месники на світанку вийшли в Хотин і зупинилися на відпочинок. Із собою вони привезли загорнуці останки полеглого начальника штабу Михайла Попова. Їх поклали в домовину, зроблену у stodолі Ганни Хмарух по вул. Церковній, і поховали на старому цвинтарі (на схід могила Мединського Василя). Участь у похованні брав Михайло Ульянович Шевчук із с. Хотина.

Є на цвинтарі і могила, в якій поховані молоді чоловіки. У 1944 р. під покровом ночі до села підійшли партизани. Їх було десь тисяч три. На прохання котинської варті назвати свою кличку мни гаси відповів вогнем. Значало стрілянина. Саме слово кличка, а не пароль і викликало у прибульців прлум'я гною та падою. Вони швидко заволоділи селом і в одній із хат влаштували партизанський суд, який складався із трьох чоловік. Сюди силою почали доставляти тих, хто потрапив під гарму руку і кого заздозрили у «неохайності к советской власти» і «связи з бандитскими националистическими формированиями». Таких людей на суд було доставлено 43, із них 32 втекло, а 11 залишилося. Серед залишених були і чужі, після першого етапу допиту їм зав'язували очі і вели через дорогу у катівню, яку влаштували у stodолі мирного жителя Кіндрата Яблоногого. Жертву розділяли, при зв'язували до дерева і при світлі свічок мучили розпеченим залізом, відрадали вуха, відривали носи. Та коли зачули стрілянину, із засторонки stodолі вони вивели худобу, викидали гній, аніколи їм покидали мучеників і відразу ж закидали землею, притрусили гноєм, при зв'язували худобу.

На ренок люди знайшли сліди прихованого злочину, відкопали, вивантажили своїх і забирали. А двох невдацьких зарати було насому. Господар двору Кіндрат Яблоногого разом із своїм сусідом Григорієм Кондратьєвом (тих два сусіди, зачуваши стрілянину, не втекли разом із людьми, а ле і надійно заховалися у своїх stodолах і ніколи не стали свідками цих негідських знущань) поклали мертвих на підводу, завезли на цвинтар і віддали їм тіла землі. На прохання людей їх поховали першими, а одній могили при вході на цвинтар. За повір'ям, це мало означати, що ніко такє більш не повториться.

Не знали ці молоді люди, що свою смерть зустрінуть саме в Хотині, напередодні христинського свята Трьох святих у зимову ніч, коли через село проходила чергова раз загін коваляка. Могила Івана дитинця сім'я Ганни Клембер, чоловік якої Іван Клембер разом із 16-річним Федором Каширичем із Хотина потрапили тиж у цю катівню. На могили, зроблені сльозами жінки, завжди цілкують каті, що тануться до сонечка, а листочки розсипаються по ній і закривають собою сліди давно минулих страждань діт.

Посередині млого цвинтаря, на зелених покровом травиці коваляка 12 могила Попова тут померли люди з Хотинської тублікарні, котра знаходилася у панському будинку що належала Надії Миколайівні Савицької, а з 1952 року у перший рік тут було терапевтичне відділення, а з 1953 р. - туберкульозне на 30 - 50 ліжок, яке функціонувало десь до сьмидесятих років. Серед хворих було багато одиноких людей, яких приносили з будинків престарілих. І коли цих людей смерть занепадала у будинку, то приносили людей брали обов'язок поховати на сабе. Складали поховання в квірки і два віскіни. Окремі могили на цвинтарі належали